

WYCHOWANIE DO BUDOWANIA KULTURY CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Człowiek przychodzi na świat jako niemowlę. Jest całkowicie bezradny i zdany na pomoc matki i otoczenia ludzi. Historia życia każdej jednostki ludzkiej jest przede wszystkim procesem przystosowywania się do wzorów i zasad, przekazanych jej przez społeczność, w której żyje. Zwyczaje społeczeństwa kształtują doświadczenia i zachowanie jednostki od chwili narodzin. Zanim dziecko nauczy się mówić, jest już małym tworem kultury, w której się narodziło. Wartości, zwyczaje i wierzenia właściwe tej kulturze stają się z czasem mu bardzo bliskie. Kultura stanowi psychologiczny mikroklimat, w którym wzrasta człowiek¹.

Kultura od niepamiętnych czasów towarzyszy człowiekowi. Istnieje od momentu pojawienia się na ziemi *homo sapiens*. Człowiek zawsze tworzył kulturę. To ona kształtuje wychowanie, jak również przez wychowanie sama jest kształtowana. W czasach współczesnych kultura występuje często w formie alienującej człowieka. Bezkrytyczna gloryfikacja techniki, konsumpcjonizmu, hołdowanie hedonizmowi – powodują regres kultury. Alarmujący jest brak poszanowania osoby ludzkiej, dokonujący się w pogoni za tak zwanym „sukcesem” W związku z tym istotną sprawą wydaje się zwrócenie uwagi na właściwy kierunek rozwoju kultury².

1. Pojęcie kultury i funkcja chrześcijaństwa w jej tworzeniu

Socjologiczne ujęcie kultury odnosi się do przejawu działalności społecznej i osobowej. Kulturę traktuje się jako przestrzeń komunikacji społecznej³ W jednej z definicji typu historycznego czytamy, że „kultura jest dobrem zbiorowym i zbiorowym dorobkiem, owocem

¹ Por. S. Kowalczyk, *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego*, Wrocław 1995, s. 359.

² Por. tamże.

³ Por. D. Capała, *Kultura*, w: *Encyklopedia katolicka*, t.10, Lublin 2004, kol. 188.

twórczego i przetwórczego wysiłku niezliczonych pokoleń”⁴ Kultura oznacza to wszystko, co „ludzie czynią, myślą i posiadają jako członkowie społeczności”⁵

Według A. Kłoskowskiej, kultura obejmuje dwie zasadnicze klasy zjawisk, do których należą: zachowania ludzkie oraz przedmioty stanowiące rezultat tych zachowań. W zakres kultury nie wchodzi jednak wszystkie ludzkie zachowania. Należą do niej tylko te, które stały się społecznym nawykiem. Chodzi o zachowania odznaczające się regularnością właściwą dla licznych członków określonej grupy społecznej. Głównym źródłem owej regularności jest proces uczenia się. Ten proces stanowi jeden z głównych mechanizmów powstawania, trwania i rozwoju kultury. Jest on specyficzny dla gatunku ludzkiego⁶.

Kultura stanowi całokształt dorobku ludzkości. Jest wynikiem twórczej aktywności człowieka. Jest to również zespół wartości, norm i zasad, jakie obowiązują w danej zbiorowości. W filozofii podkreśla się jej wymiar antropiczno-ontyczny i aksjologiczny. Godnym uwagi jest opis kultury, wyprowadzony z przemyśleń kardynała Karola Wojtyły. Według niego, kultura jest uzdolnieniem człowieka do miłowania, respektowania i używania wszystkich rzeczy według właściwej im godności⁷ W teologii natomiast podkreśla się autonomiczność kultury oraz jej zależność od Boga.

Należy stwierdzić, że chociaż kultura jest terminem wieloznacznym, to jednak zawsze jest związana z życiem i działalnością człowieka. Kultura wyróżnia człowieka w świecie istot żywych. Umożliwia mu prowadzenie godnego życia. Kultura, jako dzieło człowieka, ma być również dla człowieka. Jest to potwierdzenie człowieczeństwa. Człowiek tworząc kulturę, jednocześnie tworzy siebie. Człowiek tworzy kulturę razem z innymi ludźmi, we wspólnocie. Kultura jest więc także wyrazem komunikacji międzyludzkiej, współmyślenia i współdziałania różnych ludzi, dlatego ma służyć dobru wspólnemu i stawać się dobrem wspólnym⁸

W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym czytamy, że: „Słowem «kultura» w znaczeniu ogólnym określa się wszystko, za pomocą czego człowiek doskonali i rozwija różnorodne dary ducha i ciała, usiłuje dzięki poznaniu i pracy podporządkować

⁴ S. Czarnowski, *Dziela*, t. 1: *Studia z historii kultury*, Warszawa 1956, s. 13.

⁵ R. Bierstedt, cyt. za: P. Sztompka, *Socjologia*, Kraków 2002, s. 233.

⁶ Por. A. Kłoskowska, *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 1983, s. 23n.

⁷ Por. R. Buttiglione, *Myśli Karola Wojtyły*, Lublin 1996, s. 94 n.

⁸ Por. M. A. Krapięć, *Człowiek w kulturze*, Lublin 1979, s. 201.

swojej władzy świat, zaś przez postęp obyczajów i różnych instytucji czyni bardziej ludzkim życie społeczne zarówno w rodzinie, jak i w całej społeczności obywatelskiej, a na przestrzeni dziejów wyraża, przekazuje i zachowuje w swoich dziełach wielkie doświadczenia duchowe i pragnienia po to, by służyły rozwojowi wielu, a nawet całego rodzaju ludzkiego” (KDK 53).

Kultura ludzka ma wymiar historyczny, a zarazem społeczny. „Z przekazywanych tradycją instrukcji tworzy się dziedzictwo właściwe każdej społeczności ludzkiej. Tak również powstaje określone środowisko historyczne, w które włączony jest człowiek każdego narodu, lub wieku i z którego czerpie wartości pozwalające mu doskonalić kulturę ludzką i obywatelską” (KDK 53).

W dokumencie soborowym uwypuklono podmiotowy wymiar kultury. Zostało zaakcentowane, że twórcą kultury jest człowiek, jako osoba ludzka (por. KDK 53). Stąd nie można ograniczać kultury do techniki czy cywilizacji naukowo-technicznej. W rozumieniu chrześcijańskim, kultura jest tym, przez co człowiek staje się bardziej człowiekiem, bardziej „jest”⁹

Przez kulturę człowiek wzrasta ku najwyższym ideałom, ukazanym w sposób najpełniejszy w osobie Jezusa Chrystusa.

Podstawowym trendem kultury chrześcijańskiej jest „być”, co oznacza istnienie we wszystkich wymiarach człowieczeństwa i jego realizacji. Owo „być” w kulturze chrześcijańskiej jest na pierwszym miejscu przed „mieć”

Człowiek i jego integralne rozumienie jest istotną treścią kultury. Tradycja chrześcijańska utrwaliła przekonanie, że człowiek jest osobą. Stwórca uczynił człowieka na swój obraz i podobieństwo (por. Rdz 1, 27)¹⁰ Owo podobieństwo wyraża się poprzez ducha ludzkiego. W ujęciu filozoficznym, poznanie duchowe kończy się rozumieniem tego, co zostało poznane. Człowiek spełnia się w działaniu. Spełnianie poprzez działanie staje się istotnym przyczynkiem do rozwoju osoby ludzkiej¹¹.

Cel ostateczny człowieka wykracza poza świat materialny. Jego celem ostatecznym jest życie wieczne. Nie zwalnia to jednak człowieka z aktywności doczesnej. Ten nadprzyrodzony element zobowiązuje człowieka jeszcze bardziej do działania w doczesności¹².

⁹ Por. M. Rusecki, *Fenomen chrześcijaństwa. Wkład w kulturę*, Lublin 2001, s. 119.

¹⁰ Por. J. Piątek, *Kulturotwórcze elementy antropologii*, w: *Kultura a nasze istnienie*, red. J. Łukomski, Kielce 1999, s. 59n.

¹¹ Por. M. A. Krapiec, *Sens kultury chrześcijańskiej*, Lublin 2004, s. 10n.

¹² Por. J. Piątek, art. cyt., s. 60.

Kulturotwórcza funkcja chrześcijaństwa urzeczywistnia się na płaszczyźnie doktrynalno-filozoficznej. Kultura jest inspirowana przez chrześcijańską filozofię człowieka, aksjologię i filozofię Boga. Kultura, w ujęciu personalistycznym, musi obejmować wartości uniwersalne, takie jak: prawda, dobro, piękno, świętość. Prymat w kulturze należy do „być”, przed „mieć”

Chrześcijańska filozofia wskazuje na osobowy status bytowy człowieka. Główną miarą kultury jest rozwój osobowości człowieka. Chrześcijańska filozofia przeciwstawia się produkcyjno-konsumpcyjnemu modelowi kultury. Na pierwszym miejscu stawia się dobro osoby ludzkiej, a nie ilość i jakość wyprodukowanych wartości materialnych. Stąd, w ujęciu personalistycznym, ważniejsza jest umysłowo-moralna kultura człowieka, aniżeli kultura techniczno-ekonomiczna¹³

Etyka normatywna, chrześcijańska aksjologia, pełni również rolę kulturotwórczą. Świadomość moralna stanowi integralną część osoby ludzkiej. Pozwala człowiekowi odróżnić dobro od zła. Religia chrześcijańska uznaje istnienie etycznego prawa naturalnego. Podkreśla też znaczenie kierowniczej roli sumienia w życiu człowieka. W ten sposób religia przyczynia się do kształtowania moralnej kultury ludzkości. Wszystkie dziedziny życia społecznego powinny służyć dobru człowieka jako osoby. Będzie to możliwe tylko wtedy, gdy będą respektowane normy moralne¹⁴.

Teizm chrześcijański oznacza filozofię Boga osobowego. Kulturotwórcza rola chrześcijaństwa jest jego konsekwencją. Człowiek, uznając istnienie Boga, otwiera się na wartości ponad-materialne. Przyjęcie prawdy o istnieniu Boga uwrażliwia człowieka na problemy moralne¹⁵

Religia i kultura są autonomiczne. Kulturę należy odróżniać od religii, ale nie należy tych terminów rozdzielać. Obowiązuje tu zasada: *dividuntur sed non separentur*. Nie można utożsamiać tych dwóch terminów. Kultura dotyczy natury i świata, religia natomiast – transcendencji. Punktem styczonym religii i kultury jest człowiek, osoba, jako ich wspólny podmiot¹⁶. Religia wyznacza wizję człowieka i świata oraz ostateczną hierarchię wartości. Przenika kulturę tam, gdzie wartości kultury i jej cele wchodzą w relacje z wartościami i ostatecznym celem człowieka, nakreślonym przez religię¹⁷

¹³ Por. S. Kowalczyk, *Kultura a religia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t.10, dz. cyt., kol. 197.

¹⁴ Por. tamże.

¹⁵ Por. tamże, kol. 197n.

¹⁶ Por. C.S. Bartnik, *Teologia kultury*, Lublin 1999, s. 25.

¹⁷ Por. F. Adamski, *Kultura między sacrum a profanum*, w: *Człowiek, wychowanie*,

Prymat w kulturze chrześcijańskiej mają wartości ontyczno-religijno-moralne. Dopiero potem w tej hierarchii znajdują się wartości ekonomiczne. Fundamentem kultury chrześcijańskiej jest nauka i działalność Jezusa Chrystusa. Wkroczył On w historię, akceptując kulturę swojego narodu. Wniósł także w jego dzieje i w dzieje całej ludzkości pewne *novum*, którym jest uniwersalizm objawienia i zbawienia. Do zbawienia są powołani wszyscy ludzie. Są oni równi pod względem godności osobowej.

Jezus Chrystus wprowadzał też idee braterstwa i wolności wszystkich ludzi, również wolności religijnej. Misja Chrystusa polegała na formowaniu nowego człowieka. W tym tkwi jej oryginalność i niepowtarzalność. Misję Chrystusa podjęli Apostołowie i ich następcy. Dostosowali oni zbawcze orędzie do kultur poszczególnych narodów. Następowala akomodacja chrześcijaństwa do ewangelizowanych kultur oraz inkulturacja Ewangelii¹⁸.

Akceptując kultury lokalne, chrześcijaństwo wносиło do nich nowe treści, opierając się na idei godności osoby i jej ostatecznego powołania. Na formowanie nowego człowieka składało się głównie nauczanie. Doktryna i wychowanie, zwłaszcza przez sakramenty święte, znalazły wyraz w kulturze duchowej i materialnej¹⁹.

Chrześcijaństwo, to społeczność ludzi, którzy wcielają wartości objawieniowo-zbawcze, którymi żyją, w historię i kulturę. Jest to nie tylko teoria, ale przede wszystkim *praxis*, wyrażająca się w świadectwie chrześcijan, w ich postawie i zachowaniach. Dlatego człowiek jest faktem kulturowym. Jest podmiotem, ale i przedmiotem kultury, jej twórcą i odbiorcą. W chrześcijaństwie takie rozumienie kultury jest uzupełnione o wymiar transcendentny i nadprzyrodzony. Chrześcijaństwo nadaje kulturze wymiar personalistyczny²⁰.

Nadprzyrodzoność i personalizm – to dwa zasadnicze elementy, które stanowią o specyfice kultury chrześcijańskiej. Chrześcijańska hierarchia wartości leży u podstaw kultury, zwłaszcza europejskiej. Ten związek jest tak ścisły, że nie da się oddzielić chrześcijaństwa od kultury europejskiej bez poważnego naruszenia podstaw Europy²¹.

Związek wiary i kultury jest wyznacznikiem duchowego oblicza Europy. Orędzie chrześcijańskie zostało wpisane w jej kulturowe

kultura, red. F. Adamski, Kraków 1993, s. 204.

¹⁸ Por. M. Rusecki, dz. cyt., s. 119n.

¹⁹ Por. tamże, s. 120.

²⁰ Por. tamże, s. 120n.

²¹ Por. tamże, s. 121.

dziedzictwo. W religii chrześcijańskiej tkwią również korzenie jedności Europy. Są to te wartości, którymi żyją poszczególne kultury narodowe na tym terenie. Inkulturacja Ewangelii odegrała decydującą rolę w życiu każdego narodu. Dokonywała się natomiast na fundamencie wartości ludzkich i chrześcijańskich²².

Personalistyczną rzeczywistość chrześcijaństwa tworzą Osoby Boskie i ludzie, którzy zawierzyli Bogu objawionemu w Jezusie Chrystusie. Interpersonalny wymiar chrześcijaństwa jest widoczny w relacji werbykalnej: człowiek – Bóg, jak również w dymensji horyzontalnej, którą wyraża odniesienie człowieka do bliźniego. Zakłada ono istnienie wspólnotowe i wskazuje na personalistyczny charakter chrześcijaństwa i tworzonej przez nie kultury²³.

Chrześcijańska koncepcja kultury zespała wymiar nadprzyrodzony, ponadhistoryczny, z doczesnym, historycznym. Chrześcijaństwo jest rzeczywistością interpersonalną, ponieważ opiera się na osobowej więzi człowieka z Bogiem osobowym i innymi ludźmi – osobowymi podmiotami. Wyraża się ono najpełniej w wymiarze interpersonalnych relacji. To właśnie stanowi najistotniejszy wkład chrześcijaństwa w kulturę²⁴.

Człowiek w tej kulturze istnieje nie tylko jako jej twór. Ma on również łączyć swoje życie i twórczość z wartościami nadprzyrodzonymi. Wkład chrześcijaństwa w kulturę wyraża się przede wszystkim w kształtowaniu osoby ludzkiej oraz wspólnoty. Taką wspólnotą jest rodzina, naród, a także wspólnota ogólnoludzka. Wynika to z faktu, że głównym przedmiotem zainteresowań chrześcijaństwa jest człowiek w swoim wymiarze immanentnym i transcendentnym zarazem. Chodzi więc nie tylko o egzystencję ludzką tu, na ziemi, w wymiarze historycznym, ale i o finalne spełnienie się człowieka²⁵.

Kultura jest tworem ludzkim i sposobem bycia ludzkiego jestestwa²⁶. Chrześcijaństwo jest religią objawioną i zbawczą. Pozornie może się wydawać, że obydwie te dziedziny: kultura i chrześcijaństwo, mają odmienne cele i środki ich realizacji. Jednak chrześcijaństwo, jako religia o charakterze nadprzyrodzonym, działa w historii i przez historię, czyli również przez kulturę²⁷.

²² Por. S. Chrobak, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa 1999, s. 118.

²³ Por. M. Rusecki, dz. cyt., s. 121.

²⁴ Por. tamże, s. 118.

²⁵ Por. tamże, s. 122.

²⁶ Por. A.L. Zachariasz, *Kulturozofia*, Rzeszów 2000, s. 24n.

²⁷ Por. M. Rusecki, dz. cyt., s. 118.

Chrześcijaństwo wyraża się w kulturze i jest częścią kultury. Nie utożsamia się jednak z kulturą, lecz wnosi do niej treści i wartości istotne dla człowieka. Chrześcijaństwo wnosi do kultury wartości duchowe i nadprzyrodzone, a więc te, których nie może dać kultura czysto świecka. Dzięki temu chrześcijaństwo jest niezwykle ważnym elementem kultury. Posiada również charakter kulturotwórczy²⁸.

Pomiędzy religią chrześcijańską a kulturą istnieje organiczna więź. Wiara jest źródłem kultury, natomiast kultura – ukoronowaniem wiary. Wiara w Chrystusa, Jego nauka i działalność, stanowią oparcie dla wielorakich wartości kultury. Kultura zrodzona z wiary stanowi swoistą odpowiedź człowieka, daną Stwórcy, na otrzymane talenty i uzdolnienia²⁹

Człowiek, zgłębiając różne dyscypliny naukowe i uprawiając różne rodzaje sztuki, przyczynia się do wznoszenia ludzkości ku pełniejszym przesłankom prawdy, dobra i piękna. W ten sposób ludzkość doznaje oświecenia przez Mądrość, która od wieków przebywała z Bogiem (por. Prz 8, 30; Mdr 9, 4. 9), człowiek zaś uwalnia się od poddaństwa rzeczom. I tym pełniej i swobodniej może oddawać cześć Stwórcy (por. KDK 57).

Dobra Nowina Jezusa Chrystusa ciągle odnawia życie i kulturę ludzką. Usuwa błędy i zło, wynikające z faktu zwodzenia człowieka przez grzech. Dobra Nowina głoszona w Kościele oczyszcza i podnosi obyczaje narodów, umacniając ludzi wartościami duchowymi. W ten sposób Kościół pobudza ludzi do kultury życia osobistego i społecznego, a zarazem wychowuje człowieka do wewnętrznej wolności (por. KDK 58).

2. Wychowanie jako podstawowe zadanie kultury

Wychowanie jest podstawowym zadaniem kultury. Wynika to już z etymologii terminu kultura. Słowo to wywodzi się od łacińskiego *cultura*, ale częściowo również z greckiego *paidagogia*. Łacińskie *colo* (*colere, colui, cultum*) obejmuje w swojej sferze znaczeniowej czynienie zabiegów o wzrost, rozwój czegoś, kształtowanie i wychowywanie, a także postawę czci i adoracji. Grecki termin *paidagogia* wywodzi się od *pais* – dziecko i *ago* – prowadzę³⁰

²⁸ Por. tamże.

²⁹ Por. S. Chrobak, dz. cyt., s. 118.

³⁰ Por. C.S. Bartnik, *Teologia kultury*, dz. cyt., s. 18n.

Semantyka łacińskiego terminu *cultura* ogranicza się raczej do formowania rzeczywistości poza-osobowej. Natomiast semantyczne pasmo greckiego *paidagogia* sprowadza się wyraźnie do odpowiedniego kształtowania samego człowieka, według jakiegoś ideału. Współcześnie znaczenie obu tych terminów: *cultura* i *paidagogia*, należy łączyć w całość³¹.

Kultura i wychowanie wzajemnie się uzupełniają i są od siebie ściśle uzależnione. Jan Paweł II wskazuje na to, że pierwszym i zasadniczym zadaniem kultury jest wychowanie. To przecież w wychowaniu chodzi o to, aby cały człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem, aby bardziej „był”, a nie tylko aby więcej „miał”. W wychowaniu istotne jest zwrócenie uwagi na to, aby człowiek przez to, co posiada, umiał bardziej być człowiekiem³².

Dążenie do przemiany rzeczywistości jest zawarte w potrzebach fizycznych i psychicznych człowieka. Tylko on tworzy kulturę. Jednocześnie człowiek tylko w kulturze i dzięki niej może żyć życiem prawdziwie ludzkim. Istotą kultury jest ciągle udoskonalanie natury oraz samego człowieka. Aby ten proces przebiegał według właściwych reguł, potrzebna jest pełna wizja człowieka. W ukształtowaniu tej wizji ogromną rolę odgrywa chrześcijaństwo. Nadaje ono kulturze określony wymiar³³.

Kultura jest przetworzeniem natury dla dobra człowieka. Zwłaszcza kultura moralna, chrześcijańska, jest podstawą pedagogizacji człowieka. Kultura żyje z tradycji. Bez tradycji nie ma kultury. Kultura jednoczy naród i wiedzie społeczeństwo ku prawdzie, dobru, pięknu i świętości. W swojej istocie jest transcendentna w stosunku do świata materialnego, rozwojowa, dynamiczna i nastawiona na ludzką nieskończoność. Najpewniejszą jest kultura inspirowana przez idee chrześcijańskie – ze względu na objawieniowy charakter tej religii³⁴.

Kulturę można określić jako personalizację człowieka, a także świata w relacji do człowieka. Polega ona na transformacji ludzkiej natury w osobę oraz na kształtowaniu świata na korzyść człowieka w celu jego pełnego rozwoju³⁵. W rozumieniu chrześcijańskim, urze-

³¹ Por. tamże, s. 19.

³² Por. *W imię przyszłości kultury. Do przedstawicieli UNESCO*, Paryż, 2 czerwca 1980, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, Rzym-Lublin 1988, s. 58.

³³ Por. F. Adamski, art. cyt., s. 201.

³⁴ Por. C.S. Bartnik, *Teologia kultury*, dz. cyt., s. 58.

³⁵ Por. tamże, s. 22.

czywistnienie własnego człowieczeństwa jest zadaniem przekraczającym naturę i kulturę. Człowiek ma być odpowiedzialny za siebie i za innych wobec Boga³⁶.

Aby przezwyciężyć narastające dziś zagrożenia dla człowieka, należy budować „cywilizację miłości” Pełna prawda o człowieku jest fundamentem budowania lepszego świata. Tak rozumiane wychowanie ma podstawowe znaczenie dla kształtowania właściwych stosunków międzyludzkich i społecznych.

Wychowanie zapewnia ciągłość tradycji narodowych, religijnych, ideologicznych. Jest inspiracją rozwoju uzdolnień i umiejętności. Przygotowuje do współuczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym i kulturalnym³⁷. Sprzyja kształtowaniu się pożądanych postaw społecznych i etyczno-moralnych. Stwarza nawyki kulturowe oraz kształtuje gusty i upodobania.

Wychowanie wymaga ogromnej miłości, cierpliwości, opanowania, wiedzy, pomysłowości i zaangażowania. Mówiąc o wychowaniu, należy mieć na uwadze przede wszystkim działalność wychowawczą, powodującą stawanie się człowieka mądrzejszym i lepszym. Wychowanie jest procesem złożonym, obejmującym różnorodne formy oddziaływania na człowieka. Zawsze jest ono ściśle związane z kulturą. Dokonuje się w konkretnej kulturze i poprzez kulturę. Stąd kultura jest dynamicznym aspektem wychowania.

Obrona kultury człowieka sprowadza się do popierania jego godności, wolności oraz właściwego człowiekowi poczucia odpowiedzialności. Wychowanie należy zatem rozumieć jako kształtowanie u młodych ludzi wrażliwości moralnej i intelektualnej. Wychowanie i kultura są po prostu nierozdzielne³⁸.

Kościół jest nazywany *Mater et Magistra*. Wywiera on istotny wpływ na kulturę poprzez wychowanie. Broni kultury człowieka, strzegąc podstawowej wartości wychowania rozumianego jako formowanie ducha i moralnego sumienia. Chodzi przecież o człowieka dojrzałego duchowo. Jest to człowiek w pełni wychowany, zdolny do samowychowania oraz do wychowywania innych³⁹.

Czasy współczesne są zagrożone przez antykulturę. Jan Paweł II zwraca uwagę, że przez to pojęcie należy rozumieć dehumanizację

³⁶ Por. M. Nowak, *Kulturowa inspiracja chrześcijańska a wychowanie*, w: *Wychowanie chrześcijańskie a kultura*, red. M. Nowak, T. Ożóg, Lublin 2000, s. 33.

³⁷ Por. F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, t. 1, Warszawa 1973, s. 23nn.

³⁸ Por. H. Carrier, *Ewangelia i kultury*, Warszawa 1990, s. 79.

³⁹ Por. tamże, s. 81.

i desakralizację człowieka. Brak mądrości w widzeniu samego siebie i w dysponowaniu swoimi możliwościami powoduje, że człowiek jest zagrożony przez skażenie środowiska naturalnego, manipulacje genetyczne, nihilistyczny hedonizm, konsumpcjonizm. Towarzyszy mu również erozja poczucia wartości⁴⁰.

Antykulturą jest to wszystko, co w sposób istotny godzi w procesy personalizacji i socjalizacji życia ludzkiego i niszczy świat osobowy, zarówno indywidualny jak i społeczny. Poważne wykroczenia przeciwko człowiekowi oraz każde zło wyrządzone przyrodzie i światu należy również uznać za antykulturę⁴¹.

Podstawowym celem kultury jest jej rozwój w kierunku budowania świata bardziej ludzkiego. Kultura powinna służyć doskonaleniu osoby ludzkiej. Istotną rolę mają tu do spełnienia nauczyciele, do których należy kształtowanie otwartości człowieka na wartości transcendentne⁴².

Jan Paweł II wzywa wszystkich do tworzenia nowej kultury życia. Potrzeba przy tym widzieć człowieka jako szczególną, integralną wartość, jako podmiot związany z osobową transcendencją. Przesłanką kultury jest akt osoby, to, co stanowi osobę. Kultura ma być świadectwem nieustannego wysiłku ludzkości, zmierzającego do zgłębienia tajemnicy Boga, świata i człowieka⁴³.

Celem życia każdego człowieka jest dążenie ku pełni swojego człowieczeństwa. Człowiek musi dbać o swój rozwój fizyczny, psychiczny, intelektualny, emocjonalny, moralny i duchowy. Osoba ludzka, jako rozumna i wolna, pod wpływem swojego rozwoju staje się bardziej człowiekiem. W kontaktach interpersonalnych, w zetknięciu ze światem czy z kulturą, człowiek odsłania samego siebie, uzewnętrznia swoje wartości i ideały, według których żyje. Wychowanie obejmuje ogół tych procesów, których celem jest kształtowanie młodego człowieka stosownie do obowiązujących wartości i ideałów. W tym znaczeniu wychowanie jest rozumiane jako proces kształtowania wartościowej osobowości⁴⁴.

⁴⁰ Por. *Przemówienie do przedstawicieli świata kultury*, Korea 5 V 1984, cyt. za: H. Carrier, dz. cyt., s. 73.

⁴¹ Por. C. Bartnik, *Kultura. Aspekt teologiczny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t.10, dz. cyt., kol. 192.

⁴² Por. Z. Trzaskowski, *Wymiary kultury w refleksji antropologiczno-teologicznej Jana Pawła II*, w: *Kultura chrześcijańska*, red. J. Łukomski, Kielce 2004, s. 37.

⁴³ Por. S. Chrobak, dz. cyt., s. 130.

⁴⁴ Por. S. Ruciński, *Wychowanie jak wprowadzenie w życie wartościowe*, Warszawa 1981, s. 68.

Wartości są podstawowym elementem kultury. Ta z kolei jest ich zespołem. Człowiek rodzi się jako członek społeczeństwa, które przez wieki wytwarzało ogólny system wartości i tworzyło kulturę. Początkowo człowiek, wzrastając w tej kulturze, przyjmuje wszystkie wartości, które narzuca mu społeczeństwo. Jednak w pewnym momencie życia musi dokonać internalizacji wartości. Staje się odpowiedzialny za to, które wartości wybiera, które będą dla niego najważniejsze i według których będzie żył⁴⁵.

Wychowanie młodego pokolenia należy do najbardziej żywotnych funkcji społeczeństwa, które nie może trwać i rozwijać się bez wypełniania tego zadania. Chodzi tu o różne oddziaływania zachodzące w toku wzajemnych relacji interpersonalnych, które pomagają człowiekowi rozwijać własne człowieczeństwo. W wychowaniu osoba jest obowiązana do ujawniania i urzeczywistniania wartości, które nadają życiu sens⁴⁶.

Kultura ma ogromny wpływ na wychowanie. To właśnie kultura pomaga odnaleźć sens życia. Wychowując młodych ludzi, nauczyciel kształtuje osobowość człowieka, uczy, jak należy się zachowywać, żyjąc w społeczności. Wychowując, nauczyciel musi być świadomy pewnych ideałów, systemów wartości, aby móc kształtować u innych określone pojęcia, uczucia, postawy, dążenia⁴⁷.

Człowiek z natury swojej powinien „dążyć do tego, co w górze jest” (KDK 57). Powinien troszczyć się o budowanie świata bardziej ludzkiego. Do wypełniania tego zadania dostarcza mu pomocy tajemnica zawarta w wierze chrześcijańskiej. Zamysłem Bożym jest, aby człowiek czynił sobie ziemię poddaną (por. Rdz 1, 28) i doskonalił rzeczy stworzone. W ten sposób kształtuje on samego siebie, wypełniając jednocześnie Chrystusowy nakaz oddawania się na służbę swym braciom (por. KDK 57).

Podsumowanie

Człowiek daje świadectwo swojego człowieczeństwa, jako twórca kultury. Żyjąc dobrem, pięknem, prawdą, potrafi swoje życie wewnętrzne wyrazić na zewnątrz i zobiektywizować je w swoich dziełach,

⁴⁵ Por. S. Kowalczyk, *Filozofia kultury*, Lublin 1996, s. 53n.

⁴⁶ Por. K. Zygułski, *Wartości i wzory kultury*, Warszawa 1975, s. 11n.

⁴⁷ Por. A. Rodziński, *Osoba, moralność, kultura*, Lublin 1989, s. 231.

zachowaniu, postępowaniu według pewnej hierarchii wartości, jaka została mu przekazana w procesie wychowawczym⁴⁸.

Kultura, jako forma duchowego istnienia człowieka w czasoprzestrzeni ziemskiej, zmierza do kształtowania człowieka możliwie najdoskonalszego. W związku z tym, że człowiek tworzy kulturę i sam jest przez nią tworzony, konieczne jest wychowanie do kultury i przez kulturę. Człowiek bowiem nie żyje poza kulturą, czy w oderwaniu od niej. Dzięki kulturze staje się on pełnym człowiekiem⁴⁹.

Papież, w swym przemówieniu do przedstawicieli świata kultury w Seulu 5 maja 1984 roku, podkreślił, że każdy z nas ma do spełnienia podwójną misję: „ewangelizować kulturę i bronić człowieka. Ewangelia sama w sobie jest do tego stopnia zacyzmem kultury, że wychodzi naprzeciw człowiekowi w jego sposobie myślenia, zachowania się, pracy, odpoczynku, to znaczy w jego sferze kulturowej”⁵⁰.

Rozwój człowieka i prawdziwa kultura wynikają z rozpoznania w człowieku obrazu i podobieństwa Boga. We wszystkich działaniach wychowawczych trzeba ukazywać człowiekowi w świetle rozumu i doświadczenia chrześcijańskie orędzie, które pokazuje pełną prawdę o człowieku, sensie jego bytu i istnienia⁵¹.

Jan Paweł II podczas audiencji generalnej w Rzymie 8 lutego 1984 roku powiedział: „Istnieje zatem – trzeba to stwierdzić bez lęku – chrześcijańska koncepcja kultury, gdyż wiara w Chrystusa nie jest czystą, zwyczajną wartością wśród innych wartości, które znajdują się w orbicie zainteresowań różnych kultur; dla chrześcijanina jest ona ostatecznym osądem, któremu poddane są wszystkie te wartości, przy pełnym poszanowaniu dla ich własnych treści”⁵².

Dla wszystkich ludzi „kultura zrodzona z wiary stanowi zadanie do wypełnienia, jest tradycją, którą trzeba zachowywać i przekazywać. Tylko w ten sposób ewangelizacja, choć w swej istocie niezależna od kultury, jest w stanie wywierać w pełni wpływ na życie człowieka i narodów”⁵³.

⁴⁸ Por. tamże.

⁴⁹ Por. C. S. Bartnik, *Teologia kultury*, dz. cyt., s. 57.

⁵⁰ Jan Paweł II, *Wiara i kultura*, dz. cyt., s. 262.

⁵¹ Por. S. Chrobak, dz. cyt., s. 131.

⁵² Jan Paweł II, *Wiara i kultura*, dz. cyt., s. 248.

⁵³ Tamże.